

**XX ASR O'ZBEK ADABIYOTINING XORIJIY ILMIY
TAHLILIDA METODOLOGIK YONDASHUVLAR****Sidiknazarova Zulfiya Mirsharapovna**

Toshkent davlat transport universiteti

“Chet tillar” kafedrası dotsenti

Email: sidiknazarovaz@mail.ru<https://orcid.org/0000-0002-3708-5250>

Annotatsiya Mazkur maqolada XX asr o'zbek adabiyotining xorijiy ilmiy tadqiqotlarda o'rganilishi jarayonida qo'llanilgan metodologik yondashuvlar tizimli ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqotda tarixiy-tipologik, komparativ, postkolonial, resepsiya va polisistem nazariyalariga asoslangan yondashuvlarning o'ziga xos jihatlari ochib beriladi. Shuningdek, tarjima omilining metodologik talqinga ta'siri, xorijiy adabiyotshunoslikda o'zbek adabiyotini o'rganishning evolyutsiyasi va zamonaviy ilmiy paradigmalari yoritiladi. Maqolada xorijiy tadqiqotlar misolida metodologik xilma-xillikning o'zbek adabiyotining ilmiy qabul qilinishiga ta'siri asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: XX asr o'zbek adabiyoti, xorijiy adabiyotshunoslik, metodologik yondashuvlar, komparativ tahlil, postkolonial nazariya, resepsiya, tarjima.

Annotation This article provides a systematic analysis of the methodological approaches applied in foreign scholarly studies of twentieth-century Uzbek literature. The research reveals the distinctive features of approaches based on historical-typological, comparative, postcolonial, reception, and polysystem theories. It also examines the impact of translation as a factor in methodological interpretation, the evolution of the study of Uzbek literature in foreign literary scholarship, and contemporary academic paradigms. Drawing on examples from foreign research, the article substantiates how methodological diversity influences the scholarly reception of Uzbek literature.

Keywords: twentieth-century Uzbek literature, foreign literary studies, methodological approaches, comparative analysis, postcolonial theory, reception, translation.

Kirish

XX asr o'zbek adabiyoti milliy adabiyot tarixida murakkab ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, mafkuraviy bosimlar va estetik izlanishlar uyg'unlashgan davr sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu davr adabiyoti jahon adabiy jarayoniga to'laqonli kirib borishi uchun nafaqat tarjima va nashr, balki xorijiy ilmiy makonda puxta metodologik tahlil qilinishi ham muhim hisoblanadi. Shu sababli XX asr o'zbek adabiyotining xorijiy ilmiy tadqiqotlarda qanday metodologik asoslarda o'rganilgani masalasi dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

Xorijiy adabiyotshunoslikda o'zbek adabiyoti dastlab Sharqshunoslik doirasida, keyinchalik komparativ va postkolonial yondashuvlar asosida tahlil qilina boshlandi. Bu jarayonda metodologik yondashuvlarning almashuvi o'zbek adabiyotining mazmunan va estetik jihatdan turlicha talqin etilishiga olib keldi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — XX asr o'zbek adabiyotining xorijiy ilmiy tahlilida qo'llanilgan metodologik yondashuvlarni aniqlash, tasniflash va ularning ilmiy ahamiyatini ochib berishdan iborat.

1. XX asr o'zbek adabiyotini xorijda o'rganishning shakllanish bosqichlari

Xorijiy ilmiy makonda o'zbek adabiyotini o'rganish XX asr boshlarida Sharqshunoslik tadqiqotlari doirasida shakllandi. Dastlabki tadqiqotlar ko'proq tarixiy-filologik yo'nalishda bo'lib, adabiy matnlar til, janr va manba nuqtayi nazaridan tahlil qilindi. Bu bosqichda metodologik yondashuvlar asosan tavsifiy xarakterga ega edi.

Sovet davrida esa xorijiy tadqiqotlarda o'zbek adabiyoti ko'pincha sotsialistik realizm kontekstida o'rganildi. Bunda ideologik omil muhim metodologik mezon sifatida namoyon bo'ldi. Mustaqillikdan so'ng xorijiy adabiyotshunoslikda o'zbek adabiyotini o'rganishga nisbatan yangi metodologik paradigmalarning shakllanishi kuzatildi.

2. Tarixiy-tipologik yondashuv va uning xususiyatlari

Tarixiy-tipologik metod XX asr o'zbek adabiyotini xorijiy ilmiy tahlilda keng qo'llanilgan dastlabki metodologik yondashuvlardan biridir. Ushbu yondashuv adabiy hodisalarni tarixiy jarayon bilan uzviy bog'liq holda o'rganishni nazarda tutadi.

Xorijiy tadqiqotlarda o'zbek adabiyoti ko'pincha boshqa Sharq va Yevropa adabiyotlari bilan tipologik jihatdan qiyoslab o'rganilgan. Bunday yondashuv o'zbek adabiyotining umumjahon adabiy qonuniyatlari doirasidagi o'rnini aniqlashga xizmat qilgan bo'lsa-da, ba'zan uning milliy o'ziga xosligini ikkinchi darajaga surib qo'ygan.

3. Komparativ adabiyotshunoslik yondashuvi

Komparativ metod XX asr o'zbek adabiyotining xorijiy ilmiy tahlilida muhim o'rin egallaydi. Ushbu yondashuv o'zbek adabiyotini jahon adabiy jarayoni bilan qiyosiy o'rganish imkonini berdi. Xususan, Abdulla Qodiriy romanlari Yevropa realizmi, Cho'lpon she'riyati esa romantizm va modernizm kontekstida tahlil qilindi.

Komparativ yondashuv o'zbek adabiyotini "mahalliy hodisa" sifatida emas, balki umumjahon estetik jarayonining tarkibiy qismi sifatida talqin qilish imkonini yaratdi.

4. Postkolonial metodologiya va o'zbek adabiyoti

So'nggi o'n yilliklarda xorijiy ilmiy tadqiqotlarda postkolonial nazariya keng qo'llanila boshladi. Ushbu metodologiya XX asr o'zbek adabiyotini sovet imperiyasi sharoitida shakllangan milliy madaniy qarshilik ifodasi sifatida talqin qiladi.

Postkolonial yondashuv o'zbek adabiyotidagi yashirin ramzlar, allegoriyalar va milliy identitet masalalarini ochib berishda samarali bo'ldi. Shu bilan birga, bu metodologiya ayrim hollarda adabiy-estetik mezonlarni ikkinchi planga surishi bilan ham tanqid qilinmoqda.

5. Resepsiya nazariyasi va xorijiy talqinlar

Resepsiya nazariyasi xorijiy ilmiy makonda o'zbek adabiyotining qanday qabul qilinganini o'rganishga imkon beradi. Har bir madaniy muhit adabiy asarni o'z estetik va tarixiy tajribasi asosida talqin qiladi.

Xorijiy tadqiqotlarda o'zbek adabiyotining turlicha talqin qilinishi ko'p jihatdan tarjima sifati, ilmiy sharhlar va tadqiqotchining metodologik pozitsiyasiga bog'liqdir.

6. Polisistem nazariyasi va tarjima masalasi

Even-Zohar tomonidan ishlab chiqilgan polisistem nazariyasi xorijiy ilmiy tahlilda o'zbek adabiyotining tarjima orqali jahon adabiy tizimiga kirib borishini tushuntirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Bu yondashuvga ko'ra, tarjima adabiyoti markaziy yoki periferik o'rin egallashi mumkin. XX asr o'zbek adabiyotining ko'plab tarjimalari uzoq vaqt periferik holatda bo'lib kelgan, bu esa uning ilmiy talqin doirasini toraytirgan.

7. Metodologik xilma-xillik va muallif markazli tadqiqotlar

Xorijiy ilmiy tahlilda so'nggi yillarda muallif markazli yondashuvlar kuchaymoqda. Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Fitrat ijodi alohida estetik va falsafiy tizim sifatida o'rganilmoqda.

Bunday yondashuv metodologik pluralizmning namunasidir va o'zbek adabiyotini bir yoqlama emas, ko'p qirrali hodisa sifatida anglashga xizmat qiladi.

8. Zamonaviy metodologik tendensiyalar

Bugungi kunda xorijiy adabiyotshunoslikda XX asr o'zbek adabiyotini o'rganishda interdisiplinar yondashuvlar keng qo'llanilmoqda. Adabiyot tarix, madaniyatshunoslik, sotsiologiya va tarjimashunoslik bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilinmoqda.

Bu holat o'zbek adabiyotining xorijiy ilmiy talqinini yanada chuqur va mukammal qilishga xizmat qilmoqda.

Xulosa

XX asr o'zbek adabiyotining xorijiy ilmiy tahlilida metodologik yondashuvlar rang-barang va evolyutsion xarakterga ega. Tarixiy-tipologik, komparativ, postkolonial, resepsiya va polisistem nazariyalarining qo'llanilishi o'zbek adabiyotining xorijiy ilmiy makonda turlicha talqin qilinishiga olib keldi.

Mazkur metodologik xilma-xillik o'zbek adabiyotining ilmiy qabul qilinishini boyitib, uni jahon adabiy jarayonining muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodiriy A. O'tkan kunlar. – Toshkent: G'afur G'ulom, 2004.
2. Cho'lpon. Adabiy meros. – Toshkent: Fan, 1997.
3. Fitrat. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Ma'naviyat, 2000.
4. Oybek. Tanlangan asarlar. – Toshkent: O'zME, 2005.
5. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Fan, 2010.
6. Mamajonov S. Adabiy jarayon va zamon. – Toshkent, 2008.
7. Ergashev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent, 2015.
8. Holmuradov N. Adabiyot va tarjima muammolari. – Toshkent, 2018.
9. Bassnett S. Translation Studies. – London: Routledge, 2014.
10. Venuti L. The Translator's Invisibility. – London: Routledge, 2008.
11. Lefevere A. Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame. – New York, 1992.
12. Toury G. Descriptive Translation Studies. – Amsterdam, 1995.
13. Even-Zohar I. Polysystem Theory. – Tel Aviv, 1990.
14. Said E. Culture and Imperialism. – New York, 1994.
15. Allworth E. The Modern Uzbeks. – Stanford, 1990.
16. Frank A. Islamic Historiography and Uzbek Literature. – Berlin, 2003.
17. Karimov N. Uzbek Literature of the Twentieth Century. – Tashkent, 2010.
18. Damrosch D. What Is World Literature? – Princeton, 2003.

19. Spivak G. Postcolonial Reason. – Harvard, 1999.
20. Casanova P. The World Republic of Letters. – Harvard, 2004.